

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

МАРТИНОВА НАТАЛІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК:349.42

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

12.00.06 – земельне право; аграрне право;
екологічне право; природоресурсне право

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національного університету біоресурсів і природокористування України Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник

доктор юридичних наук, професор
Єрмоленко Володимир Михайлович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри аграрного, земельного
та екологічного права ім. академіка В. З. Янчука

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України
Статівка Анатолій Миколайович,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри земельного та аграрного права

кандидат юридичних наук, доцент
Марченко Світлана Іванівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри земельного та аграрного права

Захист відбудеться «20» жовтня 2016 року о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Генерала Родимцева, 19, навчальний корпус № 1, кімната 97

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розісланий «   » вересня 2016 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Гафурова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми пов'язана з тією обставиною, що сучасний етап розвитку України, як правової держави, зокрема її сільських територій, детермінується багатогранністю та складністю проблем, що накопичуються тривалий час і перешкоджають їх сталому розвитку. Розвиток сільських територій здійснюється сьогодні вкрай нерівномірно: зберігається тенденція до зменшення ресурсного потенціалу сільських територій, погіршується демографічна ситуація та екологічна безпека, руйнується соціальна інфраструктура, поглиблюється інформаційний та інноваційний розрив між сільським і міським розвитком, у кризовому стані перебуває виробнича сфера, простежується постійне недофінансування всіх сфер сільського розвитку, що веде до їх поступової деградації. Обраний Україною європейський шлях розвитку вимагає інтеграції та імплементації національної правової системи до систем країн ЄС, тому перехід до сталого розвитку сільських територій поступово має стати імперативом державної політики, що полягає, насамперед, у побудові ефективного правового забезпечення.

Питання забезпечення сталого розвитку сільських територій вирішується на основі загальнодержавного законодавства. У 2015 році прийнято два правові акти, у яких закладаються принципи сталого розвитку сільських територій: Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» та Концепція розвитку сільських територій. Проте нераціональність, безсистемність, невчасність, часто лише декларативність прийнятих нормативно-правових актів перешкоджають поступу сільських територій на шляху сталого розвитку.

Варто зазначити, що попри те, що питання сталого розвитку сільських територій в Україні актуалізується та набуває дедалі більшого теоретичного і практичного значення, чимала кількість концептуальних питань залишаються недостатньо вивченими і потребують подальшого поглиблення. Доцільно зважити, що в науковій літературі різнопланово розкриваються теоретичні й практичні питання сталого розвитку, не приділяється належна правова увага розвитку сільських територій як особливій категорії – носія культурної та історичної спадщини, ігнорується важливість створення та забезпечення стимулів для проживання в селі. Вказане зумовлює актуальність правового забезпечення сталого розвитку сільських територій та пояснює вибір теми дисертаційного дослідження.

Теоретичну базу дослідження склали праці відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, які звернули увагу на окремі теоретичні і практичні правові аспекти сталого розвитку сільських територій, зокрема фахівців у галузях аграрного, земельного та екологічного права. Такими є: А. П. Анісімов, В. П. Балезін, А. І. Бобильов, З. С. Беляєва, О. В. Гафурова, В. М. Єрмоленко, М. І. Козир, І. І. Каракаш, І. П. Кузьмич, П. Ф. Кулинич, С. І. Марченко, А. М. Мірошніченко, В. Л. Мунтян, В. В. Носік, О. О. Погрібний, Ф. М. Раянов, В. І. Семчик, А. М. Статівка, Н. І. Титова, І. А. Фаршатов, В. Ю. Уркевич, О. В. Чичкін, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга, В. В. Янчук, В. З. Янчук та інші.

Широка семантична розгалуженість юридичних категорій «правове забезпечення» та «сталий розвиток» зумовила також використання праць учених теорії держави і права й галузевих правових наук, зокрема С. С. Алексєєва, В. С. Горбаня, М. С. Кельмана, А. М. Колодія, В. В. Копейчикова, В. Ф. Погорілка, О. Ф. Скакун, Г. А. Шпиталенка тощо.

Проблемам сталого розвитку сільських територій останніми роками присвячено цілу низку науково-економічних досліджень знаних вітчизняних вчених-аграріїв, зокрема О. М. Бородіної, Б. М. Данилишина, В. В. Замикули, Й. М. Маліка, Л. М. Мельник, В. К. Терещенка, І. В. Прокопи, В. В. Юрчишина, О. І. Павлова, О. Л. Павлової та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано на кафедрі аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В.З. Янчука Національного університету біоресурсів та природокористування України відповідно до наукового плану кафедри в межах державних науково-дослідних тем: «Розробка концепції правового регулювання сталого розвитку сільських територій» (номер державної реєстрації 0109U003356) та «Проблеми удосконалення системи аграрного законодавства» (номер державної реєстрації 0112U001680).

Мета та задачі дослідження. Метою дослідження є здійснення всебічного аналізу правового забезпечення розвитку сільських територій на засадах сталого розвитку, формулювання на цій основі теоретичних узагальнень і практичних рекомендацій щодо його вдосконалення.

Зазначена мета зумовила необхідність розв'язання таких задач:

- здійснити правовий аналіз сучасного стану і перспектив наукових досліджень сталого розвитку сільських територій та розкрити його юридичну природу;
- сформулювати спеціальні принципи нормативно-правових засад забезпечення сталого розвитку сільських територій;
- з'ясувати стан відображення принципів сталого розвитку сільських територій у нормативно-правових актах України та визначити основні проблеми, що існують у цій сфері;
- визначити місце та значення програмного забезпечення за сталого розвитку сільських територій;
- відобразити стан правової регламентації екологічної безпеки в контексті сталого розвитку сільських територій;
- здійснити теоретико-правову характеристику основних стратегічних орієнтирів соціальної сфери сільських територій на шляху їх сталого розвитку;
- охарактеризувати правову основу виробничої сфери сталого розвитку сільських територій;
- з'ясувати стан і перспективи організаційно-правового та фінансово-правового забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини сталого розвитку сільських територій.

Предмет дослідження – національне та зарубіжне законодавство, яким регулюються відносини сталого розвитку сільських територій, практика його

застосування, наукові праці представників юридичної та інших суспільних наук із досліджуваних питань.

Методи дослідження. В основу дисертаційного дослідження покладено філософський метод матеріалістичної діалектики, загальнонаукові (формально-логічний, структурно-функціональний, системного аналізу і синтезу) та спеціально-правові (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий) методи наукового пізнання. Діалектичний метод дав змогу розглянути правове забезпечення сталого розвитку сільських територій як цілісний юридичний процес, що перебуває в постійному розвитку і взаємозв'язку із соціально-економічними чинниками сільського розвитку; визначити суть і місце суспільних відносин, що виникають у сфері розвитку сільських територій, принципи правового забезпечення сталого розвитку сільських територій; розкрити особливості правового забезпечення розвитку сільських територій у розрізі його складових. Завдяки формально-логічному методу визначено існуючі правові проблеми, які існують на сільських територіях, сформульовано понятійно-категоріальний апарат дослідження та розкрито зміст його основних складових, зокрема, складних юридичних конструкцій «правове забезпечення сталого розвитку сільських територій» і «принципи правового забезпечення сталого розвитку сільських територій». Метод аналізу допоміг визначити колізії та прогалини, які існують у нормативно-правових актах, що врегульовують відносини розвитку сільських територій, а також виділити спеціальні принципи правового регулювання, визначити шляхи та сформулювати модель сталого розвитку сільських територій. Метод синтезу використовувався під час обґрунтування висновку юридичної природи сталого розвитку сільських територій як принципу аграрного права. Структурно-функціональний метод застосовувався при характеристиці об'єктів та класифікації суб'єктів сталого розвитку сільських територій, а також при визначенні місця правових норм, що врегульовують відносини у сфері розвитку сільських територій, у системі національного права. Використання історико-правового методу допомогло розкрити ретроспективний ракурс розвитку законодавства у сфері правового забезпечення сталого розвитку сільських територій. Формально-юридичний метод дав можливість з'ясувати зміст норм права, що регулюють відносини у сфері розвитку сільських територій, а порівняльно-правовий метод – зіставити окремі аспекти вітчизняного і зарубіжного законодавства у сфері розвитку сільських територій, зокрема відповідність положень державних правових норм з відповідним нормативними документам ЄС. Усі ці методи разом дали підстави належно оцінити сучасний стан правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні, виявити існуючі недоліки правового регулювання та сформулювати науково-практичні пропозиції щодо їх усунення.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першим комплексним дослідженням правового забезпечення сталого розвитку сільських територій. У результаті його проведення сформульовано нові наукові положення, запропоновані дисертантом особисто, які виносяться на захист:

вперше:

– науково обґрунтовано авторське визначення сталого розвитку сільських територій як принципу аграрного права, під яким слід розуміти комплексну, основоположну ідею-вимогу щодо правового забезпечення розвитку сільських територій із застосуванням сукупності стратегічних способів, спрямованих на підвищення рівня життя сільського населення та прибутковості галузей економіки, забезпечення невиснажливого, ощадного й ефективного використання сільських ресурсів (природних, трудових, виробничих) із дотриманням умов екологічної безпеки та підвищенням конкурентоспроможності виробничої сфери, з гарантуванням реалізації соціально-економічних і культурних прав для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь;

– запропоновано під правовим забезпеченням сталого розвитку сільських територій розуміти керований нормативно-правовий процес, спрямований на регулювання різноманітних суспільних відносин щодо збереження історично складених культурно-побутових цінностей селянства, створення й забезпечення якісних умов проживання теперішніх і майбутніх поколінь через безперервний, комплексний, збалансований розвиток галузевих, організаційно-правових, фінансово-правових, культурних, територіальних особливостей сільського населення, що необхідно реалізувати окремими методами правового регулювання відповідно до законодавчо визначених принципів сталого розвитку;

– доведено необхідність введення в практику прийняття аграрного законодавства дотримання принципів: 1) чіткого розмежування основних понять та принципів ведення діяльності на сільських територіях; 2) зменшення до необхідного мінімуму нормативно-правових актів щодо розвитку сільських територій, забезпечення їх логічного упорядкування та вчасності прийняття; 3) соціального стимулювання; 4) ринкової орієнтації; 5) врахування регіональних особливостей розвитку (прив'язка до сільської території); 6) локального партнерства (залучення громади до співпраці);

– обґрунтовано позицію щодо розроблення програм розвитку сільських територій за висхідним механізмом «знизу – доверху», за якої до процесу залучатимуться всі зацікавлені сторони: 1) сільський рівень; 2) районний, обласний; 3) макрорівень (державний);

– встановлено, що правовому забезпеченню розвитку сільських територій притаманний високий рівень узагальнення, нормативної дезорганізованості, неактуальності;

– обґрунтовано рівнозначність правового забезпечення соціальної та екологічної сфер при сталому розвитку сільських територій;

удосконалено:

– типову модель сталого розвитку сільських територій, зміст якої полягає в: 1) обґрунтуванні передумов переходу до сталого розвитку (вивченні попереднього та реального стану сільських територій); 2) з'ясуванні параметрів; 3) формуванні пріоритетів, мети та принципів; 4) розробленні стратегії сталого розвитку сільських територій, логічним продовженням якої

будуть концепція та плани розвитку з чітким визначенням виконавців; 5) визначенні реальних заходів; 6) здійсненні контролю за реалізацією заходів у встановлені терміни і згідно з фінансовим кошторисом; 7) публічному звітуванні про стан виконання; 8) настанні відповідальності в разі невиконання (неналежного виконання) відповідних заходів;

– існуючий науковий підхід, за якого зниженню рівня міграційних процесів сільської молоді як індикатора під час переходу до сталого розвитку сільських територій сприятиме правове забезпечення таких чинників, як освіченість; культурно-дозвіллева діяльність та надання медичних і побутових послуг. Удосконалення стосується пропозиція розглядати як один із головних чинників інформованість (дорадчу діяльність);

набули подальшого розвитку:

– концепція правового забезпечення сталого розвитку сільських територій, яку запропоновано здійснювати на системній основі. Для забезпечення системності необхідно: по-перше, включення в розроблювані проекти Аграрного та Екологічного кодексів принципів і положень сталого розвитку; по-друге, врахування принципів і положень сталого розвитку в діючих кодексах і законах, що стосуються аграрного законодавства; по-третє, внесення змін та доповнень до діючих нормативно-правових актів, а також розроблення і прийняття на законодавчому рівні нових законодавчих актів, зокрема такого, що слугуватиме базисним під час здійснення виробничої діяльності в межах сільських територій і чітко визначатиме групи (об'єднання) виробників, які здійснюватимуть свою діяльність на сільських територіях та акта, норми якого будуть спрямовані на забезпечення екологічної діяльності суб'єктів господарування;

– пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері сталого розвитку сільських територій через розроблення та прийняття довгострокової Загальнодержавної цільової програми створення, збереження та реконструкції (підтримки) сільських культурно-дозвіллевих закладів, яка фінансуватиметься або співфінансуватиметься з Державного бюджету України, місцевих бюджетів та за підтримки приватних інвесторів;

– положення щодо об'єктивної необхідності сприяння в наданні інформаційно-консультаційних послуг сільському населенню через створення центрів інформації на базі сільських закладів культури та за участі центральних органів влади й органів місцевого самоврядування.

Практичне значення одержаних результатів зумовлюється актуальністю та новизною порушених у дисертаційному дослідженні проблем і полягає в можливості застосування одержаних результатів: у науково-дослідній роботі – для подальших теоретичних розвідок у сфері правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні; у нормотворчій діяльності – з метою вдосконалення діючого аграрного, земельного та екологічного законодавства України у частині правового забезпечення сталого розвитку сільських територій; у навчально-методичній роботі – під час підготовки навчально-методичної літератури й викладання навчальних дисциплін «Аграрне

право України», «Земельне право України», «Екологічне право» та відповідних спецкурсів.

Матеріали дисертаційного дослідження впроваджено у нормотворчу діяльність Міністерства аграрної політики та продовольства України під час розроблення «Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки» (довідка про впровадження від 25 травня 2016 р. № 37-18-2-13/7559).

Особистий внесок здобувача. Сформульовані у дисертації положення, узагальнення і висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано дисертантом самостійно на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання й аналізу наукових і нормативно-правових джерел.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації регулярно доповідалися та обговорювалися на засіданнях кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України, де виконувалася робота, на засіданнях вченої ради юридичного факультету, а також було апробовано на науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Запоріжжя, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: Напрямки та тенденції її розбудови в Україні» (м. Одеса, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток сучасного права в умовах глобальної необхідності» (м. Одеса, 2014 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій 90-річчю від народження доктора юридичних наук, професора, академіка АПрН України В. З. Янчука «Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного і екологічного права» (м. Київ, 2015 р.).

Публікації. Основні ідеї, положення та результати дисертаційного дослідження опубліковано в 10 наукових працях, з яких 4 статті у наукових фахових виданнях України, стаття у науковому виданні іншої держави та 5 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з 3 розділів, що поділяються на 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 191 сторінку. Список використаних джерел налічує 290 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, висвітлюється зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначаються мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, його теоретичні, методологічні та емпіричні основи, формулюється наукова новизна положень,

що виносяться на захист, та практичне значення отриманих результатів, наводяться відомості щодо їх апробації.

Розділ 1 «**Теоретичні основи правового забезпечення сталого розвитку сільських територій**» складається з чотирьох підрозділів та висновків до першого розділу.

У підрозділі 1.1 «*Наукові підходи до визначення сталого розвитку сільських територій*» з'ясовано, що в українському законодавстві та в науково-правовій думці немає термінологічно-понятійної єдності щодо позначення сільських територій, тому поняття «сільська територія» часто ототожнюють із суміжними поняттями. За основу подальших досліджень взято визначення, що поняття «сільська територія» є складним і багатогранним, оскільки його складовими є сільська поселенська мережа, сільські поселення, міжсільбищні території, сільські населені пункти. За цими визначеннями й далі будуватимемо наукову роботу, схиляючись до раніше вже даного В. М. Єрмоленком визначення сільської території як складної багатофункціональної соціальної, виробничої, екологічної системи зі своїм просторово-географічним середовищем, населення якої здебільшого займається сільськогосподарським виробництвом й організоване переважно в межах окремого сільського населеного пункту зі своїм представницьким органом місцевого самоврядування (сільською радою), а також є просторовою базою для розміщення виробничих і рекреаційних ресурсів, що є необхідним для життєдіяльності та розвитку населення, яке на ній мешкає.

Пропонується під правовим забезпеченням сталого розвитку сільських територій розуміти керований нормативно-правовий процес, спрямований на регулювання різноманітних суспільних відносин щодо збереження історично складених культурно-побутових цінностей селянства, створення і забезпечення якісних умов проживання теперішніх і майбутніх поколінь через безперервний, комплексний, збалансований розвиток галузевих, організаційно-правових, фінансово-правових, культурних, територіальних особливостей сільського населення, що необхідно реалізувати окремими методами правового регулювання відповідно до законодавчо визначених принципів сталого розвитку.

У результаті порівняльного аналізу законодавства України та зарубіжних країн зроблено висновок про те, що правове забезпечення сталого розвитку сільських територій потрібно здійснювати на системній основі. Для цього необхідно: по-перше, створення та впровадження концептуальних положень сталого розвитку в конституційні норми України; по-друге, включення в розроблювані в майбутньому (чи в даний час) проекти Аграрного, Екологічного кодексу принципів і положень сталого розвитку; по-третє, врахування принципів і положень сталого розвитку в діючих кодексах і законах, що стосуються аграрного законодавства.

У підрозділі 1.2 «*Принципи правового забезпечення сталого розвитку сільських територій*» на підставі дослідженого матеріалу обґрунтовано необхідність побудови нормативно-правової бази розвитку сільських територій

за принципом сталого розвитку, який сьогодні є гіпотетичною моделлю і перехід до неї на законодавчому рівні ще не відбувся.

Принцип сталого розвитку сільських територій є комплексною, основоположною ідеєю-вимогою щодо правового забезпечення розвитку сільських територій із застосуванням сукупності стратегічних способів, спрямованих на підвищення рівня життя сільського населення та прибутковості галузей економіки, забезпечення невиснажливого, ощадного й ефективного використання сільських ресурсів (природних, трудових, виробничих) із дотриманням умов екологічної безпеки та підвищенням конкурентоспроможності виробничої сфери, з гарантуванням реалізації соціально-економічних і культурних прав для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь

Зроблено висновок, що передбачені діючим законодавством принципи розвитку сільських територій сформовані на високому рівні узагальнення й дублюють попередні нормативно-правові акти, які не відповідають ідеям сучасного державотворення.

Компонувальними елементами принципу сталого розвитку сільських територій безперечно є вже декларовані принципи, зокрема, екологічні; диверсифікації сільського господарства; державної підтримки сталого розвитку сільських територій; паритетності розвитку сільських територій тощо.

На основі аналізу сучасних аграрно-правових доктрин та чинних нормативно-правових актів доведено необхідність введення в практику під час прийняття аграрного законодавства дотримання таких принципів: чіткого розмежування основних понять та принципів ведення діяльності на сільських територіях; зменшення до необхідного мінімуму нормативно-правових актів щодо розвитку сільських територій, забезпечення їх логічного упорядкування та вчасності прийняття; соціального стимулювання; ринкової орієнтації; врахування регіональних особливостей розвитку (прив'язка до сільської території); локального партнерства (залучення громади до співпраці). Проте принципом, який би фактично підтримував і навіть стимулював розвиток сільських територій, є принцип реальності й гарантованості законних прав та інтересів сільської громади.

У підрозділі 1.3 *«Нормативно-правові засади сталого розвитку сільських територій»* з'ясовано, що основоположна нормативно-правова база щодо сталого розвитку сільських територій перебуває лише на початковій стадії розвитку і вплив інституційного фактора залишається гіпотетичним.

Сьогодні Україна офіційно підтримала низку міжнародних рішень щодо сталого розвитку, якими є «Порядок денний на XXI століття» (Ріо-де-Жанейро, 1992), Декларація Тисячоліття ООН (2000), Йоганнесбурзька декларація та План реалізації рішень Всесвітнього саміту ООН зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002), «Майбутнє, якого ми прагнемо» (Ріо-де-Жанейро, 2012), але ці документи не працюють на повну силу, оскільки немає загальнонаціонального плану практичного впровадження ідей сталого розвитку в життя. Однією з основних причин такого стану речей є відсутність затвердженої національної стратегії сталого розвитку сільських територій та

плану дій з її реалізації. Немає також концепції, а відповідно й імплементації чинного законодавства до положень міжнародних документів і угод у зазначеній сфері. У державі не простежується виважена, узгоджена політика впровадження розвитку сільських територій: одними нормативно-правовими актами пропагується політика сталого сільського розвитку як одна з пріоритетних у складі державної регіональної політики, іншими – за старими принципами. Прикладом цього є нещодавно прийняті Державна стратегія регіонального розвитку та Концепція розвитку сільських територій.

Автор дійшов висновку, що правовому забезпеченню розвитку сільських територій притаманний високий рівень узагальнення, нормативної дезорганізованості, алогізму та неактуальності.

Доведено, що правове забезпечення сталого розвитку сільських територій має відбуватися за встановленою типовою моделлю, зміст якої полягає в: 1) обґрунтуванні передумов переходу до сталого розвитку (вивченні попереднього та реального стану сільських територій); 2) з'ясуванні параметрів; 3) формуванні пріоритетів, мети та принципів сталого розвитку сільських територій; 4) розробленні стратегії сталого розвитку сільських територій, логічним продовженням якої будуть концепція та плани розвитку з чітким визначенням виконавців; 5) визначенні реальних заходів; 6) здійсненні контролю за реалізацією заходів у встановлені терміни і згідно з фінансовим кошторисом; 7) публічному звітуванні про стан виконання; 8) настанні відповідальності в разі невиконання (неналежного виконання) відповідних заходів.

Звертається увага на доречність зменшення до необхідного мінімуму підзаконних нормативно-правових актів щодо розвитку сільських територій та врегулювання цієї сфери відносин на законодавчому рівні.

Підрозділ 1.4 *«Роль програмного забезпечення за сталого розвитку сільських територій»* присвячено цільовим програмам сталого розвитку сільських територій як ефективному правовому інструменту регулювання суспільних відносин у зазначеній сфері. В Україні відбувається певне зловживання терміном «програма». Фактично програмою називають будь-який перелік заходів незалежно від того, чи стосується спосіб їх формування та реалізації якимось чином програмно-цільових принципів, та ототожнюють програми з такими поняттями, як план, проект, прогноз, концепція, доктрина, які є її складовими.

Значним недоліком правового забезпечення сталого розвитку сільських територій є відсутність діючої програми сталого розвитку сільських територій. Ще донедавна серед діючих програм, які стосуються сталого розвитку сільських територій, була Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року. Наявність надмірно великої кількості заходів (завдань) і загалом цільових програм, неналежний порядок затвердження їх і специфіка формування державного бюджету, за якої суми, передбачені на виконання завдань програми, здебільшого не мають жодного значення під час щорічного визначення реального фінансування, призвели до того, що більшість

із них взагалі не фінансуються. Це характерно і для програмних норм у сфері сталого розвитку сільських територій.

Для підвищення рівня ефективності програм сталого розвитку сільських територій доречно, щоб вона включала два аспекти: 1) ефективність приписів правової програми й ефективність її реалізації; 2) наявність ступеня відповідності закладеної в заходах правової програми інформації реальним життєвим пріоритетам та відповідності фактичних результатів реалізації цих заходів очікуваним результатам. Адже цільові правові програми можуть реалізовуватись тільки за наявності правових засобів і способів, що використовуються уповноваженими суб'єктами з метою ефективного впровадження їх у життя.

З метою потенційного розвитку сільської громади та органів місцевого самоврядування обґрунтовано доречність розроблення програм розвитку сільських територій за висхідним механізмом «знизу – доверху». Таким чином, до процесу залучатимуться всі зацікавлені сторони: 1) сільський рівень; 2) районний, обласний; 3) макрорівень (державний).

Розділ 2 **«Особливості правового регулювання сталого розвитку сільських територій у розрізі його складових»** містить три підрозділи, у кожному з яких наведено правову характеристику складових правового регулювання сталого розвитку сільських територій, та висновок до другого розділу.

У підрозділі 2.1 *«Правова регламентація екологічної безпеки за сталого розвитку сільських територій»* зазначається, що сільські території є тією сферою, де екологічні проблеми характеризуються своєю багатоплановістю та складністю. Це пояснюється безпосереднім зв'язком діяльності, яка провадиться на сільських територіях з природними ресурсами – земельними, водними, енергетичними, рослинним і тваринним світом тощо.

На необхідність і першочерговість розв'язання екологічних проблем сільських територій, на створення і вдосконалення правової бази, яку треба формувати, дотримуючись принципу екологічної безпеки сталого розвитку сільських територій, вказують і такі негативні тенденції, як перевищення матеріальних інтересів над екологічними, відсутність відповідної координації органів влади та місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, які мають вплив на екологічний стан сільських територій; значна перевага вирощування культур, на які є попит, низький рівень фінансового забезпечення, дезінформованість сільського населення та ін.

Зважаючи на те, що сталий розвиток сільських територій є безперервним процесом, екологічну безпеку в разі правового забезпечення сталого розвитку сільських територій слід розглядати як здійснення певної діяльності з метою досягнення відповідного правового стану.

На основі досліджених правових джерел прогалинами законодавства вбачається вважати відсутність визначених категорій «екологічна криза», «екологічна небезпека», «регіональна екологічна програма». Порівняно із зарубіжними країнами правове регулювання екологічної безпеки є усталеною практикою, і держави наполегливо впроваджують принцип екологічної безпеки

у свідомість у тому числі й сільських жителів. В Україні екологічна безпека дуже повільно виходить за межі лише декларативних заяв. Сільське населення можна назвати майже повністю ізольованим від інформованого соціуму в екологічних питаннях.

Звертається увага на важливість для України прийнятих Основних засад (стратегію) національної екологічної політики на період до 2020 року та відносно ігнорування проблем екологічної безпеки, що існують на сільських територіях. Низка передбачених завдань не виконується, причинами чого є, зокрема, невизначення виконавців і джерел фінансування та не затвердження методики ведення екологічно орієнтованого сільського господарства згідно з міжнародною практикою. Відсутній також порядок розроблення державних цільових екологічних програм, який визначається Кабінетом Міністрів України.

Проведений аналіз законодавства та проектів нормативно-правових актів, що розробляються центральними органами виконавчої влади, дав змогу встановити чітке спрямування вектора на децентралізоване правове врегулювання питань у сфері екологічної безпеки із плановим запровадженням принципу сталого розвитку. Тому, перш ніж розширювати правову базу щодо екологічної безпеки за сталого розвитку сільських територій, необхідно впорядкувати та взаємоузгодити діючі нормативно-правові акти, особливу увагу приділивши правовому врегулюванню регіонального та місцевого розвитку з урахуванням виокремлених ознак екологічної безпеки, властивих сільським територіям.

Обґрунтовано доречність реалізації регіональних екологічних програм починаючи з пілотних проектів у спеціально відведених місцевостях. Важливо створити спеціальний підрозділ з координації програм на базі Мінагрополітики у співпраці з Міністерством екології та природних ресурсів і Міністерством регіонального розвитку.

З огляду на досвід країн-членів ЄС у сфері правового регулювання екологічної безпеки вказано на значимість прийняття законодавчого акту, норми якого будуть присвячені екологічному сільському господарству, а також розроблення правил екологічного виробництва.

У підрозділі 2.2 *«Правові основи соціальної сфери сталого розвитку сільських територій»* основну увагу приділено проблемам, що стосуються рівня задоволення соціально-культурних потреб селян. Такими є: проблема зайнятості на селі, високий рівень безробіття; посилення міграції сільського населення; низький рівень освіченості та деградація сільської молоді; брак кваліфікованих спеціалістів, необхідних для праці в селі; повний занепад культурно-дозвіллевої діяльності та неналежне ставлення до її розвитку у представників сільських територій і держави; поступовий занепад традиційної культури (втрата звичаїв, традицій, обрядів); низький рівень розвитку фізичної культури і спорту; критичний стан медичного обслуговування; відсутність умов для заохочення молоді до роботи і проживання в сільській місцевості; дезінформованість сільського населення тощо.

Обґрунтовано, що зниженню рівня міграційних процесів сільської молоді як індикатора під час переходу до сталого розвитку сільських територій

сприятиме поглиблене правове забезпечення інформованості (дорадчої діяльності); освіченості; культурно-дозвіллевої діяльності; надання медичних та побутових послуг.

Визначено необхідність розроблення та прийняття довгострокової Загальнодержавної цільової програми створення, збереження та реконструкції (підтримки) сільських культурно-дозвіллевих закладів, яка фінансуватиметься або співфінансуватиметься з Державного бюджету України, місцевих бюджетів та за підтримки приватних інвесторів.

Одним із заходів покращення соціального стану сільських територій автор пропонує впровадження в правовий обіг принципу соціального стимулювання як одного із заходів покращення соціального стану сільських територій. У цьому разі стимулювання проявляється як у матеріальній формі (надання допомоги в натурі), так і в моральній (в цьому випадку стимул слід розглядати як засіб підвищення мотивації зайнятості на сільських територіях).

Підрозділ 2.3 *«Загальні засади правового регулювання виробничої сфери сталого розвитку сільських територій»* присвячено загальним теоретичним та законодавчим засадам виробничої діяльності на сільських територіях. Акцентується увага на відсутності єдиного нормативно-правового акта, який слугував би базисом регулювання виробничої сфери в Україні, в тому числі й на сільських територіях. Досі в науці аграрного права не проведено комплексного наукового дослідження правового забезпечення виробничої сфери сільських територій, а лише досліджувались певні аспекти правового регулювання сільськогосподарського виробництва, його окремі організаційно-правові форми.

Правовий аналіз діючого законодавства у виробничій сфері сільських територій дав підстави виділити п'ять груп нормативно-правових актів щодо: 1) регулювання діяльності сільськогосподарських товаровиробників, 2) виробництва рослинної продукції, 3) виробництва продукції тваринництва, 4) формування аграрного ринку, 5) несільськогосподарської діяльності, яка здійснюється в межах сільських територій і не регулюється правовими документами, що входять до попередніх груп.

Умовами загального прогресу виробничої сфери сталого розвитку сільських територій може стати вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема: прийняття Аграрного кодексу України; внесення змін та доповнень до існуючої правової бази, яка регулює питання виробничої діяльності на сільських територіях; прийняття спеціальних законодавчих актів, спрямованих на модернізацію структури суб'єктів господарювання для забезпечення зростаючого попиту у виробництві, на формування ефективної системи підтримки таких перетворень, на зміну сільської інфраструктури з метою покращення умов життя населення та першочергове введення процесу диверсифікації господарської діяльності на сільських територіях та ін.

Наводиться наукова аргументація прийняття законодавчого акта, який буде слугувати базисним при здійсненні виробничої діяльності в межах сільських територій та чітко визначатиме групи виробників сільськогосподарського і несільськогосподарського профілю, що здійснюватимуть свою

діяльність на сільських територіях, визначатиме їх статус та правовий режим їх майна.

Розділ 3 **«Механізм державно-правового забезпечення сталого розвитку сільських територій»** складається з двох підрозділів і висновку до третього розділу.

У підрозділі 3.1 *«Організаційно-правове забезпечення сталого розвитку сільських територій»* розкривається, що, вибравши шлях євроінтеграції, Україна є неоднозначною у створенні та ліквідації спеціальних органів, які мають забезпечувати та відповідати за сталий розвиток сільських територій. За діючим законодавством України найближчим до розвитку сільських територій є Міністерство аграрної політики та продовольства України, але сприяти такому розвитку повинні всі міністерства, які хоч якось їх стосуються. Відповідно до прийнятої в 2014 році Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року органами, що сприяють розвитку сільських територій, є: Міністерство регіональної політики, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, обласні, селищні, сільські ради.

Встановлено, що важливими засобами організаційно-правового забезпечення сталого розвитку сільських територій є: підвищення ролі сільських громад при плануванні та реалізації заходів таких територій; підвищення правового статусу сільського голови і законодавче закріплення балансу його повноважень і ризиків з особистим матеріальним забезпеченням як «гаранта» дотримання прав відповідних сільських громад і правового захисту сільського голови, як фізичної особи. Так, доцільно внести зміни до Закону України «Про місцеве самоврядування» і детально регламентувати організаційно-правові гарантії сільських голів, зокрема підвищення їх доступу до засобів масової інформації, а також розроблення й упровадження способів стимулювання роботи депутатів сільської ради. Іншими словами, основою управління сталого розвитку сільських територій повинні стати сільські ради, їх самоврядні структури та територіальні громади.

Автор доходить висновку, що Україна потребує правового вдосконалення організації міжвідомчої співпраці, оскільки є слабкою (як по вертикалі, так і по горизонталі) координація між міністерствами та департаментами, органами місцевого самоврядування та сільським населенням.

Здійснено аналіз доречності створення агенцій сталого розвитку сільських територій у контексті Типового положення про агенцію регіонального розвитку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 р. № 258. Також обґрунтовано об'єктивну необхідність сприяння в наданні інформаційно-консультаційних послуг сільському населенню через створення центрів інформації на базі сільських закладів культури та за участі центральних органів влади й органів місцевого самоврядування.

Підрозділ 3.2 *«Фінансово-правове забезпечення сталого розвитку сільських територій»* спрямовано на здійснення правового аналізу нормативно-правової бази, яка визначає фінансове забезпечення сталого розвитку сільських територій.

У процесі роботи визначено, що фінансове забезпечення сталого розвитку сільських територій традиційно здійснюється за рахунок різних джерел: державного та місцевого бюджетів, інвестицій, суб'єктів господарювання, благодійних внесків та грантів. Зміст фінансового фактора розвитку сільських територій умовно можна розподілити на бюджетний, інвестиційний та кредитний фактори. Проте в результаті недосконалості законодавства (відсутність визначення сільських територій) бюджет не містить такої ланки, як «на розвиток сільських територій», а передбачає видатки лише на соціальну сферу та сільське господарство, фінансування яких здійснюється на низькому рівні, точково, без програмних засад.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження одержано нове розв'язання наукового завдання щодо вдосконалення правового забезпечення сталого розвитку сільських територій. На підставі отриманих результатів викладено такі висновки:

1. Сталий розвиток сільських територій – це перспектива, пріоритет, до якого повинна прагнути Україна і під яким слід розуміти глобальну, комплексну концепцію радикальних підходів до розв'язання існуючих сільських проблем, що вимагає відмови від традиційних уявлень, переорієнтації поглядів суспільства щодо сільського життя. Ця концепція відзначається динамічністю, відкритістю, креативністю, містить конкретні постулати і шляхи подальшого багатогалузевого розвитку сільських територій, застосування яких не завдасть шкоди майбутнім поколінням.

В українському законодавстві та в науково-правовій думці немає термінологічно-понятійної єдності щодо позначення сільських територій та їх сталого розвитку. Під правовим забезпеченням сталого розвитку сільських територій слід розуміти керований нормативно-правовий процес, спрямований на регулювання різноманітних суспільних відносин щодо збереження історично складених культурно-побутових цінностей селянства, створення і забезпечення якісних умов проживання теперішніх і майбутніх поколінь через безперервний комплексний збалансований розвиток галузевих, організаційно-правових, фінансово-правових, культурних, територіальних особливостей сільського населення, що потребує реалізації окремими методами правового регулювання відповідно до законодавчо визначених принципів сталого розвитку.

2. Принцип сталого розвитку сільських територій є комплексною, основоположною ідеєю-вимогою щодо правового забезпечення розвитку сільських територій із застосуванням сукупності стратегічних способів, спрямованих на підвищення рівня життя сільського населення та прибутковості галузей економіки, забезпечення невиснажливого, ощадного й ефективного використання сільських ресурсів (природних, трудових, виробничих) із дотриманням умов екологічної безпеки та підвищенням конкурентоспроможності виробничої сфери, з гарантуванням реалізації соціально-

економічних і культурних прав для задоволення потреб нинішнього покоління з урахуванням інтересів майбутніх поколінь.

Передбачені діючим законодавством принципи розвитку сільських територій сформовані на високому рівні узагальнення і зазнають дублювання з попередніх нормативно-правових, які не відповідають ідеям сучасного державотворення.

При сталому розвитку сільських територій слід упровадити в практику прийняття актів аграрного законодавства дотримання принципів: чіткого розмежування основних понять та принципів ведення діяльності на сільських територіях; зменшення до необхідного мінімуму нормативно-правових актів щодо розвитку сільських територій, забезпечення їх логічного упорядкування та вчасності прийняття; соціального стимулювання; ринкової орієнтації; врахування регіональних особливостей розвитку (прив'язка до сільської території); локального партнерства (залучення громади до співпраці).

3. Правовому забезпеченню розвитку сільських територій притаманний високий рівень узагальнення, нормативної дезорганізованості, алогізму та неактуальності. Правове забезпечення сталого розвитку сільських територій має здійснюватися за встановленою типовою моделлю, зміст якої полягає в: 1) обґрунтуванні передумов переходу до сталого розвитку (вивченні попереднього та реального стану сільських територій); 2) з'ясуванні параметрів; 3) формуванні пріоритетів, мети та принципів сталого розвитку сільських територій; 4) розробленні стратегії сталого розвитку сільських територій, логічним продовженням якої будуть концепція та плани розвитку з чітким визначенням виконавців; 5) визначенні реальних заходів; 6) здійсненні контролю за реалізацією заходів, у встановлені терміни і згідно з фінансовим розподілом; 7) публічному звітуванні про стан виконання; 8) настанні відповідальності в разі невиконання (неналежного виконання) відповідних заходів.

4. Програмне забезпечення сталого розвитку сільських територій визнається ефективним правовим інструментом регулювання суспільних відносин у зазначеній сфері. Значним недоліком правового забезпечення сталого розвитку сільських територій є відсутність його діючої програми.

Для підвищення рівня ефективності програм сталого розвитку сільських територій доречно, щоб вона включала два аспекти: ефективність приписів правової програми й ефективність її реалізації; наявність ступеня відповідності закладеної в заходах правової програми інформації реальним життєвим пріоритетам і відповідності фактичних результатів реалізації цих заходів очікуваним результатам. Адже цільові правові програми можуть реалізовуватись тільки за наявності правових засобів і способів, що використовуються уповноваженими суб'єктами з метою ефективного впровадження їх у життя.

5. Зважаючи на те, що сталий розвиток сільських територій є безперервним процесом, екологічну безпеку при правовому забезпеченні сталого розвитку сільських територій слід розглядати як здійснення певної діяльності з метою досягнення відповідного правового стану. У зв'язку з чітким

простеженням політики децентралізації правове врегулювання питань у сфері екологічної безпеки із плановим запровадженням принципу сталого розвитку доречно здійснювати через реалізацію регіональних екологічних програм. Важливо створити спеціальний підрозділ з координації програм на базі Мінагрополітики у співпраці з Міністерством екології та природних ресурсів і Міністерством регіонального розвитку. Значимим для екологічної безпеки за сталого розвитку сільських територій є прийняття законодавчого акту, норми якого будуть присвячені екологічному сільському господарству, а також розроблення правил екологічного виробництва.

6. Рівнозначність правового забезпечення за сталого розвитку сільських територій соціальної сфери з екологічною проявляється в тому, що якщо людей забезпечити на достатньому рівні соціальними потребами і створити їм належні умови праці й відпочинку, то відповідно зменшиться й рівень екологічних забруднень. Зниженню рівня міграційних процесів сільської молоді як індикатора під час переходу до сталого розвитку сільських територій є впровадження в правовий обіг принципу соціального стимулювання та поглиблення правового забезпечення інформованості (дорадчої діяльності), освіченості, культурно-дозвіллевої діяльності, надання медичних та побутових послуг.

7. Однією з важливих передумов загального прогресу виробничої сфери сталого розвитку сільських територій має стати вдосконалення нормативно-правової бази, зокрема прийняття Аграрного кодексу України; внесення змін та доповнень до існуючої правової бази, яка регулює питання виробничої діяльності на сільських територіях; прийняття спеціальних законодавчих актів, які будуть спрямовані на модернізацію структури суб'єктів господарювання для забезпечення зростаючого попиту у виробництві, на формування ефективної системи підтримки таких перетворень, на зміну сільської інфраструктури з метою покращення умов життя населення та першочергове введення процесу диверсифікації господарської діяльності на сільських територіях тощо. Полегшить виведення сільських територій на шлях сталого розвитку прийняття законодавчого акта, який слугуватиме базисним під час здійснення виробничої діяльності в межах сільських територій та чітко визначатиме групи виробників сільськогосподарського та несільсько-господарського профілю, що здійснюватимуть свою діяльність на сільських територіях, а також визначатиме їх правовий статус і правовий режим майна.

8. З обранням шляху євроінтеграції в Україні спостерігається невизначеність або короткостроковість у створенні та ліквідації спеціальних органів, які повинні забезпечувати сталий розвиток сільських територій та відповідати за нього.

Автор доходить висновку, що Україна потребує правового вдосконалення організації міжвідомчої співпраці, оскільки є слабкою (як по вертикалі, так і по горизонталі) координація між міністерствами та департаментами, органами місцевого самоврядування та сільським населенням. Тому вбачається необхідність у створенні агенції сталого розвитку сільських територій у контексті Типового положення про агенцію регіонального розвитку,

затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 р. № 258 та у сприянні надання інформаційно-консультаційних послуг сільському населенню через створення центрів інформації на базі сільських закладів культури та за участі центральних органів влади й органів місцевого самоврядування.

Фінансове забезпечення сталого розвитку сільських територій перебуває на низькому рівні, важливою причиною чого є недосконалість законодавства (насамперед, через відсутність визначення сільських територій). Крім того, бюджет не містить такої ланки, як «на розвиток сільських територій».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Мартинова Н. О. Огляд наукових і законодавчих підходів до формування поняття «сільська територія» / Н. О. Мартинова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – 2013. – Вип. 182. – Ч. 2. – С. 51–55.

2. Мартинова Н. О. Значення правового забезпечення сільського зеленого туризму в контексті сталого розвитку сільських територій / Н. О. Мартинова // Юридичний вісник. – 2014. – № 2. – С. 229–234.

3. Мартинова Н. О. Правовий аналіз становища і значення цільових програм щодо розвитку сільських територій та причин, що перешкоджають їх ефективному застосуванню / Н. О. Мартинова // Право і суспільство. – 2014. – Вип. 6–1. – Ч. 2. – С. 139–142.

4. Мартинова Н. О. Використання європейських моделей локального партнерства у сфері розвитку сільських територій та їх адаптація до національного законодавства / Н. О. Мартинова // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип. 72. – С. 274–279.

Стаття у науковому виданні іншої держави

5. Martynova N. Current state of legal regulation of land consolidation as one of the priorities of sustainable development rural areas / Natalia Martynova // European Applied Sciences. – 2014. – № 2. – P. 182–184.

Тези наукових доповідей:

6. Мартинова Н. О. Структура сучасного законодавства у сфері сталого розвитку сільських територій / Н. О. Мартинова // Права людини та проблеми організації і функціонування публічної адміністрації в умовах становлення громадянського суспільства в Україні: Міжнародна науково-практична конференція, м. Запоріжжя, 26–27 квітня 2013 року: тези доповіді. – Запоріжжя, 2013. – С. 20–23.

7. Мартинова Н. О. Щодо визначення поняття «сільська територія» / Н. О. Мартинова // Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 5–6 липня 2013 року: тези доповіді. – Одеса, 2013. – С. 35–38.

8. Мартинова Н. О. Сучасний стан та проблеми правового регулювання розвитку сільського зеленого туризму в Україні / Н. О. Мартинова // Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи: Міжнародна науково-практична конференція, м. Дніпропетровськ, 7–8 березня 2014 року: тези доповіді. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 67–70.

9. Мартинова Н. О. Правове забезпечення консолідації земель при сталому розвитку сільських територій / Н. О. Мартинова // Розвиток сучасного права в умовах глобальної необхідності: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 14–15 березня 2014 року: тези доповіді. – Одеса, 2014. – С. 29–32.

10. Мартинова Н. О. Сталий розвиток, як комплексний, основоположний принцип розвитку сільських територій / Н. О. Мартинова // Сучасні тенденції та перспективи розвитку аграрного, земельного і екологічного права: Всеукраїнська науково-практична конференція, присвячена 90-річчю від дня народження доктора юридичних наук, професора, академіка АПрН України В. З. Янчука, м. Київ, 22–23 травня 2015 року: тези доповіді. – К., 2015. – С. 148–151.

АНОТАЦІЯ

Мартинова Н. О. Правове забезпечення сталого розвитку сільських територій. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. – Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2016.

Дисертацію присвячено дослідженню проблем правового забезпечення сталого розвитку сільських територій в Україні, формуванню теоретичних засад та розробленню на їх основі практичних рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства у цій сфері. За результатами дослідження визначено зміст та наукові підходи до визначення сталого розвитку сільських територій, запропоновано «сталий розвиток сільських територій» визначати як комплексний, основоположний принцип аграрного права, визначено та розглянуто спеціальні принципи такого розвитку. Охарактеризовано нормативно-правову базу, що відбиває історичний розвиток законодавства у сфері сталого розвитку сільських територій. Окрему увагу приділено питанням програмного забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Основну увагу в роботі зосереджено на розкритті та вдосконаленні правового забезпечення сталого розвитку сільських територій у розрізі екологічної, соціальної та виробничої сфер. На основі вітчизняного й зарубіжного досвіду розкрито фактори, які впливають на ефективність організаційно-правового та фінансово-правового забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Виявлено існуючі недоліки в законодавстві, що регулює відносини, які складаються на шляху до сталого розвитку сільських територій в Україні, та

сформульовано пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання цих відносин.

Ключові слова: правове забезпечення, сталий розвиток сільських територій, принцип сталого розвитку сільських територій, програмне забезпечення, екологічна безпека, соціальна сфера, виробнича сфера, організаційно-правове забезпечення сталого розвитку сільських територій.

АННОТАЦІЯ

Мартынова Н. А. Правовое обеспечение устойчивого развития сельских территорий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.06 – земельное право; аграрное право; экологическое право; природоресурсное право. – Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2016.

Диссертация посвящена исследованию проблем правового обеспечения устойчивого развития сельских территорий в Украине, формированию теоретических основ и разработке на их основе практических рекомендаций по совершенствованию действующего законодательства в этой сфере. По результатам исследования определено содержание и научные подходы к определению устойчивого развития сельских территорий, предложено «устойчивое развитие сельских территорий» определять, как комплексный, основополагающий принцип аграрного права, установлены и рассмотрены специальные принципы такого развития. Охарактеризована нормативно-правовая база, отображающая историческое развитие законодательства в сфере устойчивого развития сельских территорий. Отдельное внимание уделено вопросам программного обеспечения устойчивого развития сельских территорий.

Так, принцип устойчивого развития сельских территорий определен как комплексная, основополагающая идея-требование по правовому обеспечению развития сельских территорий с применением совокупности стратегических способов, направленных на повышение уровня жизни сельского населения и доходности отраслей экономики, обеспечения устойчивого, сберегательного и эффективного использования сельских ресурсов (природных, трудовых, производственных) с соблюдением условий экологической безопасности и повышением конкурентоспособности производственной сферы с обеспечением реализации социально-экономических и культурных прав для удовлетворения потребностей нынешнего поколения с учетом интересов будущих поколений.

Отдельное внимание уделено необходимости введения в практику принятия аграрного законодательства принципов: 1) четкого разграничения основных понятий и принципов ведения деятельности на сельских территориях; 2) уменьшение до необходимого минимума нормативно-правовых актов по развитию сельских территорий, обеспечение их логического упорядочения и своевременности принятия; 3) социального стимулирования; 4) рыночной ориентации; 5) учет региональных особенностей развития

(привязка к сельской территории); б) привлечение общественности к комплексному планированию с участием множества сторон.

Основное внимание в работе сосредоточено на раскрытии и совершенствовании правового обеспечения устойчивого развития сельских территорий в разрезе экологической, социальной и производственной сфер. На основании отечественного и зарубежного опыта раскрыты факторы, влияющие на эффективность организационно-правового и финансово-правового обеспечения устойчивого развития сельских территорий.

Также доказано, что правовое обеспечение устойчивого развития сельских территорий должно происходить по установленной типовой модели, смысл которой заключается в: 1) обосновании предпосылок перехода к устойчивому развитию (изучении предыдущего и реального состояния сельских территорий); 2) выяснении параметров; 3) формировании приоритетов, целей и принципов устойчивого развития сельских территорий; 4) разработке стратегии устойчивого развития сельских территорий, логическим продолжением которой будут концепция и планы развития с четким определением исполнителей; 5) определении реальных мероприятий; б) осуществление контроля за реализацией мероприятий в установленные сроки и в соответствии с финансовой сметой; 7) публичной отчетности о выполнении; 8) наступлении ответственности в случае невыполнения (ненадлежащего выполнения) соответствующих мероприятий.

С целью потенциального развития сельской общины и органов местного самоуправления обоснованно уместность разработки программ развития сельских территорий за восходящим механизмом «снизу – вверх». Таким образом, в процесс будут привлекаться все заинтересованные стороны: 1) сельский уровень; 2) районный, областной; 3) макроуровень (государственный).

Автор делает вывод, что Украина нуждается в правовом совершенствовании организации межведомственного сотрудничества, поскольку является слабой (как по вертикали, так и по горизонтали) координация между министерствами и департаментами, органами местного самоуправления и сельским населением. Основой управления устойчивым развитием сельских территорий должны стать сельские (поселковые) советы, их самоуправляющиеся структурные единицы и территориальные общины в целом.

Выявлено существующие недостатки в законодательстве, регулирующем отношения, которые складываются на пути к устойчивому развитию сельских территорий в Украине, и сформулированы предложения по совершенствованию нормативно-правового регулирования этих отношений, в том числе путем принятия законодательных актов, положение которых посвящались бы экологическому сельскому хозяйству и которые будут служить базовыми при осуществлении производственной деятельности в границах сельских территорий и четко определять группы производителей сельскохозяйственного и несельскохозяйственного профиля, а также Общегосударственной целевой

программы создания, сохранения и реконструкции (поддержки) сельских культурно-досуговых учреждений.

Ключевые слова: правовое обеспечение, устойчивое развитие сельских территорий, принцип устойчивого развития сельских территорий, программное обеспечение, экологическая безопасность, социальная сфера, производственная сфера, организационно-правовое обеспечение устойчивого развития сельских территорий.

ANNOTATION

Martynova N. O. Legal support of sustainable rural development. – The manuscript.

The dissertation is a requirement for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.06 – land law; agricultural law; environmental law; nature resources law. – National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kiev, 2015.

The thesis deals with legal issues of sustainable development of rural areas in Ukraine, formation of the theoretical foundations and development on their basis of practical recommendations to improve the existing legislation in this area. The study determined the content and scientific approaches to the definition of sustainable development of rural areas; proposed «sustainable rural development» is defined as a complex, the fundamental principle of development of rural areas, identified and dealt with specific guidelines such development; characterized by the legal framework governing the historical development of legislation in the field of sustainable development of rural areas; Special attention is endowed with the issue software for sustainable rural development. The focus of the work is focused on the discovery and improvement of legal support sustainable rural development in the context of environmental, social and industrial spheres. Relying on domestic and foreign experience clarified the factors that influence the effectiveness of organizational and legal, financial and legal support of sustainable rural development. Revealed shortcomings in the existing legislation governing the relationships that are formed on the road to sustainable development of rural areas in Ukraine and proposals on improvement of legal regulation of these relations.

Key words: legal security, sustainable rural development, the principle of sustainable rural development, software, environmental security, social services, industrial sphere, organizational and legal support for the sustainable development.